ΑΡΧΑΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

Διδαγμένο κείμενο

Αριστοτέλους *Ἠθικά Νικομάχεια* (Β 1, 5-8)

Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ γινόμενον ἐν ταῖς πόλεσιν· οἱ γὰρ νομοθέται τοὺς πολίτας ἐθίζοντες ποιοῦσιν ἀγαθούς, καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ' ἐστίν, ὅσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιοῦσιν ἁμαρτάνουσιν, καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης. Ἔτι ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται, ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη· ἐκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ κακοὶ γίνονται κιθαρισταί. Ἀνάλογον δὲ καὶ οἰκοδόμοι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσονται, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς κακοί. Εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί.

Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει· πράττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι οἱ δὲ ἄδικοι, πράττοντες δὲ τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ ἐθιζόμενοι φοβεῖσθαι ἢ θαρρεῖν οἱ μὲν ἀνδρεῖοι οἱ δὲ δειλοί. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἱ μὲν γὰρ σώφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται, οἱ δ' ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι, οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὑτωσὶ ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφεσθαι, οἱ δὲ ἐκ τοῦ οὑτωσί. Καὶ ἑνὶ δὴ λόγῳ ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται. Διὸ δεῖ τὰς ἐνεργείας ποιὰς ἀποδιδόναι· κατὰ γὰρ τὰς τούτων διαφορὰς ἀκολουθοῦσιν αἱ ἕξεις. Οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθὺς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν.

Α1. Από το παραπάνω κείμενο να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του αποσπάσματος: «**Ἀνάλογον. . . ἀκολουθοῦσιν αἱ ἕξεις**».

Μονάδες 10

Β1. Να προσδιορίσετε το περιεχόμενο των υπογραμμισμένων λέξεων ή φράσεων στις παρακάτω προτάσεις: «καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης» «καὶ διὰ τῶν αὐτῶν **καὶ γίνεται** πᾶσα ἀρετὴ **καὶ φθείρεται**» «ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν **αἱ ἕξεις** γίνονται».

Μονάδες 15

Β2. «**Οὕτω δὴ . . . οὑτωσί**»: Στηριζόμενοι σε αναφορές του αποσπάσματος αυτού να παρουσιάσετε α) τη συλλογιστική πορεία που ακολουθεί ο Αριστοτέλης (μονάδες 3) και β) τον τρόπο τεκμηρίωσης της άποψής του (μονάδες 12).

Μονάδες 15

Β3. Ποια επίδραση άσκησε ο Εύδοξος από την Κνίδο στον νεαρό Αριστοτέλη;

Μονάδες 10

Β4. Να βρείτε στο παραπάνω διδαγμένο κείμενο μια ετυμολογικά συγγενή λέξη, απλή ή σύνθετη, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις: **γηγενής**, **ἐσθλός**, **μισαλλοδοξία**, **δέος**, **στρεβλός**.

Μονάδες 10

Αδίδακτο κείμενο

Πλάτωνος *Εὐθύδημος* 289d8-290a4

Στο κείμενο που ακολουθεί εξετάζεται η σχέση της τέχνης των ρητόρων και των μάγων

Ἱκανόν μοι δοκεῖς, ἔφην ἐγώ, τεκμήριον λέγειν, ὅτι οὐχ αὕτη ἐστὶν ἡ τῶν λογοποιῶν τέχνη, ἣν ἂν κτησάμενός τις εὐδαίμων εἴη. καίτοι ἐγὼ ᾤμην ἐνταῦθά που φανήσεσθαι τὴν ἐπιστήμην ἣν δὴ πάλαι ζητοῦμεν. καὶ γάρ μοι οἵ τε ἄνδρες αὐτοὶ οἱ λογοποιοί, ὅταν συγγένωμαι αὐτοῖς, ὑπέρσοφοι, ὦ Κλεινία, δοκοῦσιν εἶναι, καὶ αὐτὴ ἡ τέχνη αὐτῶν θεσπεσία τις καὶ ὑψηλή. καὶ μέντοι οὐδὲν θαυμαστόν· ἔστι γὰρ τῆς

τῶν ἐπῳδῶν τέχνης μόριον μικρῷ τε ἐκείνης ὑποδεεστέρα. ἡ μὲν γὰρ τῶν ἐπῳδῶν ἔχεών τε καὶ φαλαγγίων καὶ σκορπίων καὶ τῶν ἄλλων θηρίων τε καὶ νόσων κήλησίς ἐστιν, ἡ δὲ δικαστῶν τε καὶ ἐκκλησιαστῶν καὶ τῶν ἄλλων ὄχλων κήλησίς τε καὶ παραμυθία τυγχάνει οὖσα·[…].

ὁ ἐπῳδὸς=ο μάγος

ἡ κήλησις=γήτεμα, γοητεία, σαγήνη

Γ1. Να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του κειμένου.

Μονάδες 20

Γ2. Να γράψετε στο τετράδιό σας τον τύπο που ζητείται για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις:

ἔφην: το δεύτερο πρόσωπο πληθυντικού αριθμού προστακτικής ενεστώτα
κτησάμενος: το δεύτερο πρόσωπο ενικού αριθμού οριστικής παρατατικού στη φωνή που βρίσκεται
τις: τη γενική πληθυντικού αριθμού θηλυκού γένους
εὐδαίμων: την κλητική ενικού αριθμού θηλυκού γένους
ὦμην: το τρίτο πρόσωπο ενικού αριθμού οριστικής αορίστου παθητικής φωνής
φανήσεσθαι: το τρίτο πρόσωπο ενικού αριθμού προστακτικής παρακειμένου στην ίδια φωνή
πάλαι: τον συγκριτικό βαθμό
κήλησις: την κλητική ενικού αριθμού
τυγχάνει: το τρίτο πρόσωπο πληθυντικού αριθμού ευκτικής β' αορίστου στην ίδια φωνή
οὖσα: τον ίδιο τύπο στη δοτική πληθυντικού αριθμού του μέλλοντα.

Μονάδες 10

Γ3.α. Να γίνει πλήρης συντακτική αναγνώριση των παρακάτω τύπων: **μοι** (το πρώτο του κειμένου), **εὐδαίμων**, **ἦν** (το δεύτερο του κειμένου), **ἐκείνης**, **οὖσα**.

Μονάδες 5

Γ3.β. «**κτησάμενος**»: Να αναγνωριστεί το είδος της μετοχής (μονάδα 1), να αναλυθεί σε δευτερεύουσα πρόταση (μονάδες 2) και να αιτιολογηθεί η εκφορά της πρότασης που σχηματίζεται (μονάδες 2). μονάδες 5

Μονάδες 10

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Α1. Με ανάλογο τρόπο και οι οικοδόμοι και όλοι οι άλλοι .Δηλαδή χτίζοντας με καλό τρόπο θα γίνουν καλοί οικοδόμοι, όμως χτίζοντας με κακό τρόπο, κακοί. Γιατί, αν δεν ήταν έτσι τα πράγματα, καθόλου δεν θα χρειαζόταν ο δάσκαλος, αλλά όλοι θα ήταν καλοί ή κακοί από τη γέννησή τους. Το ίδιο λοιπόν συμβαίνει και με τις αρετές· δηλαδή κάνοντας όσα συμβαίνουν στις συναλλαγές μας με τους άλλους ανθρώπους γινόμαστε άλλοι δίκαιοι και άλλοι άδικοι, κάνοντας όμως όσα έχουν μέσα τους το στοιχείο του φόβου και συνηθίζοντας να αισθανόμαστε φόβο ή θάρρος, άλλοι γινόμαστε ανδρείοι και άλλοι δειλοί. Το ίδιο συμβαίνει και με όσα έχουν σχέση με τις επιθυμίες και με την οργή · άλλοι δηλαδή γίνονται σώφρονες και πράοι, ενώ άλλοι ακόλαστοι και οργίλοι, άλλοι με το να συμπεριφέρονται σ' αυτά με αυτόν τον συγκεκριμένο τρόπο και άλλοι με εκείνο τον τρόπο. Και με έναν λόγο λοιπόν από όμοιες ενέργειες διαμορφώνονται τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας. Γι αυτό πρέπει να προσδίδουμε μια ορισμένη ποιότητα στις ενέργειές μας · γιατί σύμφωνα με τις διαφορές αυτών ακολουθούν και τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας.

Β1.

πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης: Ο Αριστοτέλης συνήθως κάνει διάκριση ανάμεσα στα ορθά πολιτεύματα και τις παρεκβάσεις τους, δηλαδή τις εκτροπές από αυτά. Αυτή τη διάκριση θα τη συναντήσουμε παρακάτω, στις ενότητες από τα *Πολιτικά*. Εδώ όμως δεν αναφέρεται σ' αυτό· εδώ προϋποτίθεται ότι ο νομοθέτης επιδιώκει σε κάθε περίπτωση το καλό των πολιτών· απλώς μπορεί να μην έχει πάντοτε επιτυχία στον στόχο του αυτόν. Παρόμοια, σε άλλο χωρίο των *Ηθικών Νιχομαχείων*, ο Αριστοτέλης κάνει λόγο για νόμο που είναι *κείμενος ὀρθῶς* και έχει επιτυχία, και για νόμο *ἀπεσχεδιασμένον* (δηλαδή προχειροφτιαγμένο), που δεν έχει επιτυχία.

καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ **γίνεται** πᾶσα ἀρετὴ καὶ **φθείρεται:**Ο Αριστοτέλης δείχνει ότι η αρετή είναι προϊόν εθισμού και η ποιότητά της εξαρτάται από την ποιότητα του εθισμού που την προκαλεί. Η δημιουργία δηλαδή ή ο εκφυλισμός της επίκτητης ιδιότητας προκύπτουν από αντίστοιχους λόγους και ποιότητα εθισμού. Έτσι για συγκεκριμένους λόγους και με την κατάλληλη άσκηση οι άνθρωποι κατακτούν την αρετή και ακριβώς με τους αντίθετους λόγους και με την ακατάλληλη άσκηση η αρετή εκφυλίζεται. Τα ρήματα **γίνεται... φθείρεται** μας παραπέμπουν στο θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος της φιλοσοφικής σκέψης «γένεσις και φθορά». Για τον Αριστοτέλη αυτή ήταν μια φυσική διαδικασία μονόδρομη :γένεση-αύξηση-τελείωση-παρακμή - φθορά(αποδίδεται στο έργο του Αριστοτέλη που έχει τον τίτλο *Περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς*).

ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν **αἱ ἕξεις** γίνονται :Στην ενότητα αυτή εμφανίζεται μια νέα έννοια, η «έξις». Η λέξη αυτή ετυμολογικά παράγεται από το θέμα του μέλλοντα του ρήματος «ἔχω» και συγκεκριμένα από το σεχ- < hεχ- < έχ + την παραγωγική κατάληξη –σις, η οποία δηλώνει ενέργεια.

Για τον Αριστοτέλη η έννοια έχει ηθικό περιεχόμενο και είναι τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας, που αποκτιούνται με την άσκηση και την επανάληψη συγκεκριμένων ενεργειών. Όπως διαβάζουμε αλλού στα *Ηθικά Νικομάχεια*, συμβαίνει και το αντίστροφο: οι *ἕξεις*γίνονται η πηγή των αντίστοιχων ενεργειών, και έτσι δημιουργείται ένας κύκλος. Ας πάρουμε ως παράδειγμα την ανδρεία:

συνηθίζοντας να περιφρονούμε τους κινδύνους γινόμαστε ανδρείοι, και, αφού γίνουμε ανδρείοι, μπορούμε να αντιμετωπίζουμε ακόμη καλύτερα αυτά που προκαλούν φόβο. Οι «ἕξεις» είναι ένα από τα «γινόμενα ἐν τῇ ψυχῇ». Τα άλλα δύο είναι τα πάθη και οι δυνάμεις. Τα μόνιμα αυτά στοιχεία αποκτιούνται με την επανάληψη μιας πράξης, που συνιστά την **«ἕξιν»**. Ακριβώς ότι η **«ἕξις»** απορρέει από εθισμό και δεν είναι κάτι έμφυτο φαίνεται και από τη χρήση του ρήματος «γίνονται», το οποίο δείχνει ότι η «ἕξις» προκύπτει μέσα από μία διαδικασία, από ένα βαθμιαίο τρόπο διαμόρφωσής της και κατάκτησής της από τον άνθρωπο.

Β.2 (α) Ο Αριστοτέλης εισάγει το συλλογισμό με το τροπικό επίρρημα «Οὕτω» που συνδέει τη συγκεκριμένη ενότητα με την προηγούμενη και δηλώνει αναλογική θεώρηση του θέματος που ακολουθεί. Επομένως χρησιμοποιεί αναλογικό συλλογισμό. Όπως για την εκμάθηση των τεχνών είναι απαραίτητος ο εθισμός σε κατάλληλες ενέργειες, έτσι και για την κατάκτηση των ηθικών αρετών έχει σημασία η επανάληψη όμοιων πράξεων.

(β) Ο Αριστοτέλης προβαίνει στην παρουσίαση τριών παραδειγμάτων για να δείξει ότι, όπως και στις τέχνες έτσι και στις αρετές η απόκτησή τους γίνεται με τον εθισμό και η ποιότητά τους εξαρτάται από την ποιότητα του εθισμού που προηγήθηκε. Πιο συγκεκριμένα στο πρώτο παράδειγμα αναφέρεται στις κοινωνικές σχέσεις των ανθρώπων. Ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι μαθαίνουν να συναλλάσσονται καθορίζει και την ποιότητα του χαρακτήρα τους. Έτσι, αν ακολουθήσουν το δίκαιο τρόπο συμπεριφοράς, γίνονται δίκαιοι, ενώ αν ακολουθήσουν τον άδικο, γίνονται άδικοι.

Με το δεύτερο παράδειγμα δείχνει ότι ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν τις δυσκολίες και τις αντιξοότητες διαμορφώνει τη στάση και τη συμπεριφορά τους. Εάν αντιμετωπίζουν με ψυχραιμία και θάρρος όσα τους προξενούν φόβο γίνονται ανδρείοι, εάν όχι δειλοί . Το τρίτο παράδειγμα παραπέμπει

στις επιθυμίες και στα ανθρώπινα πάθη. Σε αυτό ο Σταγειρίτης εξηγεί πως ο τρόπος αντιμετώπισης των επιθυμιών και της οργής καθορίζει τον ανθρώπινο χαρακτήρα. Εάν τις αντιμετωπίζουν με σύνεση ,εγκράτεια και πραότητα, γίνονται συνετοί , ενώ ,όταν ξεφεύγουν από τα όρια του μέτρου γίνονται ακόλαστοι Επομένως, η στάση, η συμπεριφορά μας, οι πράξεις μας και γενικότερα οι επιλογές μας καθορίζουν αν θα αποκτήσουμε ή όχι τις ηθικές αρετές.

Β.3 Σχολικό βιβλίο Βίος και έργα Αριστοτέλη : «Ένας τέτοιος λόγιος τον οποίο … ποιητική (τέτοια ήταν κατά βάση η ψυχοσύνθεση του Πλάτωνα).»

Β.4 γηγενής: γινόμενον

ἐσθλός: ἐστίν

μισαλλοδοξία: συναλλάγμασι

δέος: δειλοί

στρεβλός: ἀναστρέφεσθαι

Αδίδακτο κείμενο

Γ1. Μου φαίνεται, είπα εγώ, ότι αναφέρεις ικανοποιητική απόδειξη, ότι αυτή δεν είναι η τέχνη αυτών που φτιάχνουν λόγους (των ρητόρων), την οποία αν κάποιος αποκτούσε θα μπορούσε να γίνει ευτυχισμένος. Και όμως εγώ νόμιζα ότι εδώ κάπου θα φανεί η επιστήμη την οποία από παλιά αναζητούμε. Και πράγματι και οι ίδιοι οι άνδρες αυτοί που φτιάχνουν λόγους (οι ρήτορες), όταν συναναστρέφομαι μαζί τους, μου φαίνονται ότι είναι πάρα πολύ σοφοί, Κλεινία, και η ίδια η τέχνη τους (είναι) κάπως εξαίσια και υψηλή. Και όμως (δεν είναι) καθόλου αξιοπερίεργο· γιατί είναι ένα μικρό κομματάκι της τέχνης των μάγων και ελάχιστα κατώτερη από εκείνη. Γιατί από τη μια η (τέχνη) των μάγων (είναι γοητεία) γοητεύει έχιδνες και αράχνες και σκορπιούς και άλλα ζώα καθώς και αρρώστιες, ενώ από την άλλη η τέχνη (αυτών που φτιάχνουν λόγους) τυχαίνει (να είναι γοητεία και εξαπάτηση) να γοητεύει και να εξαπατά και τους δικαστές και όσους συμμετέχουν

στις συνελεύσεις (τα μέλη της εκκλησίας του δήμου) και τον υπόλοιπο λαό.

Γ2. φάτε

ἐκτῶ

τινῶν

εὔδαιμον

ᾠήθη

πεφάνθω

παλαίτερον

κήλησι

τύχοιεν

ἐσομέναις

Γ3α. μοι: δοτική προσωπική του κρίνοντος προσώπου στο προσωπικό δοκεῖς

εὐδαίμων: κατηγορούμενο στο υποκείμενο τις από το συνδετικό ρήμα ἄν εἴη

ἦν: αντικείμενο στο ζητοῦμεν

ἐκείνης: β΄ όρος σύγκρισης, γενική συγκριτική από το ὑποδεεστέρα

οὖσα: κατηγορηματική μετοχή που αναφέρεται στο υποκείμενο ἡ δὲ από το συνδετικό τυγχάνει

Γ3β. κτησάμενος: επιρρηματική υποθετική μετοχή συνημμένη στο υποκείμενο τις =εἰ κτήσαιτο

Πρόκειται για υποθετικό λόγο που δηλώνει την απλή σκέψη του λέγοντος. Στην απόδοση υπάρχει δυνητική ευκτική (ἄν εἴη), γι' αυτό και η υπόθεση αναλύεται σε εἰ + ευκτική.

ΤΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΕΠΙΜΕΛΗΘΗΚΕ Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΩΝ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ ΤΩΝ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΩΝ

«ΟΜΟΚΕΝΤΡΟ» ΚΑΙ «ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ» ΦΛΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

www.floropoulos.gr

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Μ. – ΛΙΑΒΑΡΗ Α. – ΜΑΣΤΟΡΑΚΗ Ε. – ΧΑΝΙΩΤΗ Ν. – ΧΑΤΖΗΤΣΟΜΠΑΝΗ Μ.